

EPISTEMOLOŠKI IZAZOVI: WITTGENSTEIN O ZNANJU I IZVJESNOSTI

Kenan ŠLJIVO

Scientific & Research Incubator (ZINK)
University of Sarajevo, Faculty of Philosophy
Franje Račkog 1, 71000 Sarajevo, B&H
E-mail: kenosljivo@hotmail.com

ABSTRACT

U ovom radu razmatrat ću Wittgensteinovo razumijevanje pojmova znanja i izvjesnosti i potrebe da se ti pojmovi diferenciraju kako bi se dobila jasnija predstava o prirodi i strukturi ljudskog saznanja. U spisu O izvjesnosti (*Über Gewißheit*) Wittgenstein analizira Mooreovu karakterizaciju stava Ja znam i ukazuje na kontradikcije koje proizlaze iz njegovog razumijevanja navedenog. Na ovom primjeru Wittgenstein pokazuje da je pitanje pouzdanosti znanja nerazumljivo bez pitanja o vezi jezičkih i epistemskih igara koje se uvijek trebaju kontekstualno promatrati i artikulirati. Samo tako je moguće prevazići epistemološki skepticizam i relativizam i otvoriti pitanje o objektivnosti znanja. U radu želim analizirati navedene postavke koje su učinile Wittgensteinov projekt osnovom za drugačije razumijevanje epistemoloških topika.

Ključne riječi: Wittgenstein, epistemologija, znanje, izvjesnost, kontekstualizam

In this paper, I will consider Wittgenstein's understanding of the concepts of knowledge and certainty and the need to differentiate these concepts in order to obtain a clearer picture about the nature and structure of human cognition. In his text *On Certainty* (*Über Gewißheit*), Wittgenstein analyses Moore's characterization of the I Know attitude and points out to contradictions arising from his understanding of the previously stated. In this example, Wittgenstein shows that the question of the reliability of knowledge is incomprehensible without the question of the connection between linguistic and epistemic games which should always be contextually observed and articulated. Only in this way is it possible to overcome epistemological scepticism and relativism and open the question about the objectivity of knowledge. In this paper, I want to analyse the above stated assumptions that made Wittgenstein's project the basis for a different understanding of epistemological topics.

Key words: Wittgenstein, epistemology, knowledge, certainty, contextualism

1.0 Uvod

Filozofska misao Ludwiga Wittgensteina predstavlja jednu od temeljnih doktrinarnih i metodoloških matrica filozofije 20. stoljeća. Ideje iznesene u *Tractatusu* i *Filosofskim istraživanjima* presudno su utjecale na jezički okret koji je obilježio suvremenu filozofiju i transformirao je u analitičku disciplinu koja u centar svojih istraživanja postavlja semantičke topike sa ciljem da cjelokupnu filozofiju pretvori u konceptualnu analizu. Epistemološka pitanja u navedenim Wittgensteinovim djelima nisu posebno tretirana i uvijek su se pojavljivala kao dio šire cjeline unutar koje su dominirala pitanja o značenju, referenciji, logičkoj strukturi iskaza itd. Epistemološka topika je primarno tretirana tek u posthumno objavljenom djelu *O izvjesnosti*. Ovo djelo je rezultat Wittgensteinovog rada u posljednjim danima njegovog života.

U ovom radu analizira se upravo ova epistemološka problematika iznesena u posljednjem Wittgensteinovom autorskom periodu. Wittgensteinov pristup problemu znanja i izvjesnosti ima za cilj da na platformi Mooreovog učenje učini ono što je tradicionalni fokus novovjekovne epistemologije: da pokuša utvrditi izvjesnost i objektivnost ljudskog saznanja i da na taj način prevlada opasnost da teorija saznanja završi u različitim varijacijama skeptičke optike. Na taj način se (u problemskom smislu i u smislu temeljnog metodološkog stanovišta) Wittgenstein pojavljuje kao nastavljач velike tradicije zapadne epistemologije. Ono što želimo istaknuti kao jedinstveni Wittgensteinov doprinos ovoj problematici, kao neku vrsta njegove autonomne i heurističke idejne kombinatorike, vezano je za stanovište po kojem se ova pitanja moraju dislocirati u polje jezičko-diskurzivnih praksi u kojima se vrši stalna evaluacija epistemskih dispozicija i sadržaja koji se u tim (primarno komunikativnim) obrascima ispoljavaju.

Rad je podijeljen na tri dijela.

U prvom dijelu rada, pod nazivom *Kritika Moorea* kao okvir Wittgensteinove epistemološke misli, analizirana je Wittgensteinova kritika Moorea i pristup problemu znanja koji on iznosi u spisima *Odbrana zdravog razuma* i *Dokaz o postojanju vanjskog svijeta*.

U drugom dijelu, pod nazivom *O ograničenju skepticizma*, analizira se Wittgensteinovo stanovište u odnosu na skeptičke prigovore o mogućnosti objektivnosti znanja.

Treći dio rada, pod nazivom Izvjesnost znanja u mrežama epistemskih igara, tematizira Wittgensteinovo učenje u sklopu njegovog približavanja epistemskom kontekstualizmu koji se oslanja na ideju o razumijevanju znanja u kontekstu epistemskih igara koje označavaju diskurzive i jezičke prakse koje su jedini racionalni topos za epistemska pitanja.

2.0. Kritika Moorea kao okvir Wittgensteinove epistemološke misli

Novovjekovna epistemologija je kao svoj centralni problem postavila problem izvjesnosti znanja. U tom smislu su pitanja o porijeklu ideja, impresija, predstava i sl., pitanja o univerzalnosti njihove primjene i o njihovom važenju u iskustvu itd., uvijek bila vođena potrebom da se odredi stepen njihove izvjesnosti. Tako su i različite spoznajne pozicije bile karakterizirane u odnosu na odgovor na ovo pitanje. Gotovo da je moguće napraviti hijerarhiju novovjekovnih epistemoloških pozicija u odnosu na stepen njihove izvjesnosti i objektivnosti: od skepticizma i solipsizma do fundacionalizma Descartesovog tipa.

Upravo je filozofsko razmatranja ovog problema u ovakvom tradicionalnom tonu karakteristično za Mooreovu misao, misao čijom kritikom Wittgenstein počinje svoja epistemološka istraživanja u O izvjesnosti. Prije prikaza i analize Wittgensteinove misaone argumentacije, ukratko će biti prikazane temeljne postavke Mooreovog stanovišta iznesenog u tekstovima Odbrana zdravog razuma i Dokaz o postojanju vanjskog svijeta.

Filozofska misao G. E. Moorea obilježena je okretom od neohegelijanizma, koji je bio dominantna struja intelektualne britanske scene njegovog doba i kojoj je u ranoj fazi svog stvaranja i sam pripadao. Kritika koju je ovom pravcu došla iz pera Moorea u velikoj mjeri je transformisala sveukupnu filozofsku scenu. Osnova ove kritike u epistemološkom i logičkom pogledu je odbacivanje ideje o kretanju duha kroz različite faze saznanja, od neposrednih čulnih datosti pa sve do saznanja o identitetu misaonih i činjeničnih entiteta kao o krajnjem rezultatu cjelokupnog spoznajnog puta.

Moore je svoje učenje o znanju usmjerio ka dokazivanju kako je sposoban pokazati da je znanje moguće na drugim osnovama i da je moguće kao izvjesno; drugim riječima, da put u dokazivanje istog ide preko dokazivanja neodrživosti skepticizma kao relevantne epistemološke po-

zicije koja se može oboriti drugačijim filozofiranjem od onog koji su ponudili idealisti. U tom pravcu je smisleno posmatrati Moorea kao jednog od “glavnih filozofa koji odbacuje sve oblike skepticizma” (Stroll, 1994, 30).

Moore svoju argumentaciju počinje pokušajem da identificira istine koje su nepobitne i koje zdravorazumski mora prihvatiti svako ukoliko se želi držati za racionalno ljudsko biće. Ovdje je Moore u klasičnom maniru novovjekovnog fundacionalizma želio utvrditi jasne i razgovijetne tvrdnje koje su nepobitne i izvjesne. Ovdje ćemo navesti samo neke od njih. Tako u Odbrani zdravog razuma čitamo:

“Postoji u ovom trenutku živo ljudsko tijelo koje je moje tijelo... Ono je od trenutka od kada je rođeno u dodiru sa površinom zemlje ili ne tako daleko od nje; u svakom trenutku od njegovog rođenja postojale su mnoge druge stvari koje imaju oblik i veličinu u tri dimenzije...” (Moore, 2013, 33)

Na ovaj način neposrednom percepcijom je moguće dokazati i da postoji vanjski svijet jer je neposredna evidencija dovoljna za njegovo dokazivanje. Moore u Dokazu o postojanju vanjskog svijeta navodi

“Mogu sada dokazati, naprimjer, da postoje dvije ljudske ruke. Kako? Tako što ću podići moje dvije ruke i reći dok pravim određenu gestu desnom rukom ‘Evo jedne ruke’ i dodati, dok pravim određenu gestu lijevom rukom ‘Evo druge’. Ukoliko sam, čineći ovo, dokazao ipso facto postojanje vanjskih stvari, svi vidimo da to mogu učiniti na brojne druge načine: nema potrebe da se umnožavaju primjeri.” (Moore, 2013, 145–146)

Iskaze ovakvog tipa Moore drži samorazumljivim i dokazuje da se oni ne mogu opovrgnuti ukoliko se želi racionalno postupati u izgradnji različitih epistemoloških pozicija. Svako opravdanje koje se epistemološki struktura pozicionira se u odnosu na samoevidentnost iskaza ovakve vrste. Zdravorazumska pozicija nam ne dopušta da odbacujemo ovakve iskaze jer oni jesu uvijek u temelju jedne znanstvene slike svijeta, slike koja se uzima kao najplauzibilnija i racionalno najprihvatljivija.

Moore tematizira znanje iz perspektive prvog lica i ne postavlja pitanje o epistemologiji trećeg lica koja je u osnovi intersubjektivne prakse karakterizacije nečijeg govornog ponašanja kao kao onog koje je epi-

stemološki relevantno. Moraewetz je mislio upravo na to kada je želio da ukaže na razliku između znanja i tvrđenja, ukazujući na kontekstualni i intersubjektivni karakter ovih pojmova kao onaj njihov aspekt unutar kojeg je jedino moguće pitati sva relevantna epistemološka pitanja.

“Onda kada razumijemo razliku između znanja i tvrđenja da se zna, kada razumijemo specifični, kontekstno vezani karakter ovog posljednjeg, vidimo da pitanje Kada mogu reći da znam p? ima nekoliko značenja. To može biti pitanje o tome kada je za mene istinito da ja znam p. To, alternativno, može biti pitanje o tome kada je za mene prikladno da tvrdim da znam p. To može, pod tri, biti pitanje o tome kada je za druge prikladno da mi pripišu znanje p-a, to jest da kažu za mene da znam p.” (Morawetz, 2005, 167)

Vidimo da se Moore u svojoj strategiji kreće oko koncepta opravdanja kao onog koji je vezan za argumentativnu plauzibilnost univerzalno prihvatljivih iskaza koji stoje u osnovi izvjesnog saznanja. Opravdanje je derivirano iz temeljnih iskaza koji se postuliraju kao samoevidentni i koji aksiomatski stoje u cjelokupnoj konstrukciji znanja, kako onog svakodnevnog tako i onog znanstvenog. Tako je Mooreovo Ja znam u istoj ravni sa Ja izvjesno znam da... Drugim riječima, Moore ne odvaja koncept znanja (koje je shvaćeno kao opravdano vjerovanje) od koncepta izvjesnosti: ova epistemološka pozicija ne priznaje nikakvo kontigentno i partikularno određivanje saznanja. Na sceni imamo filozofa koji se odnosi prema ovom pitanju vrlo tradicionalno: sve što je različito od epistemološke tradicije odnosi se na pomak od idealističke perspektive koja se drži za neodrživu.

Na ovaj način Moore prihvata kriterije univerzalnosti i općenitosti koji su u suprotnosti sa suvremenim falibilističkim i instrumentalističkim epistemološkim tendencijama. Ovakva argumentacija je u osnovi nedovoljno jasno diferencirala bazične postulate određene epistemološke teorije i njenu argumentativnu arhitekturu.

Na ovoj matrici Wittgenstein počinje svoje izlaganje u O izvjesnosti. Izlaganje u O izvjesnosti napisano je u poznatom Wittgensteinovom maniru: poznato je da u svim svojim djelima Wittgenstein u jednom vrlo specifičnom stilskom maniru iznosi svoje teze, tu vrlo često nema eksplicitnih tvrdnji koje se kasnije argumentativno obrazlažu (sam Wittgenstein svoje misli naziva albumskim sličicama) i zato je njegova misao

tako otvorena za različite interpretativne modele. Takav slučaj je i sa spisom O izvjesnosti.

Wittgenstein će u O izvjesnosti (o ovom djelu Stroll tvrdi da je “najznačajniji doprinos teoriji saznanja još od Kritike čistog uma” (Stroll, 2005, 33)) iscrpno analizirati odnos između znanja i izvjesnosti, nastavljajući Mooreovu ideju (koja je prihvatila kao racionalno nužnu povezanost znanja i izvjesnosti) koja utemeljenjem ove povezanosti želi postaviti sigurne osnove znanja.

“Ukoliko znaš da je ovdje jedna ruka, sve drugo ti je dopušteno. Kada neko kaže da se određena propozicija ne može dokazati, to, naravno, ne znači da se ne može izvesti iz drugih propozicija. No, one same ne moraju biti izvjesnije od nje same.” (Wittgenstein, 1970, 4)

Ovdje već vidimo žarišnu tačku Wittgensteinove kritike: problem opravdanja se pojavljuje kao centralni problem svake epistemologije i stoga je svaka teorija koja želi dokazati svoj epistemološki supstancijalitet i objektivnost u opasnosti da bude napadnuta iz perspektive njenih temeljnih iskaza koji joj stoje u osnovi.

“Problem je što neko tvrdeći da zna određenu propoziciju implicira da može ponuditi razloge koji će podržati tu tvrdnju – on tada implicira da je u poziciji da kaže kako on zna – gdje su ti razlozi razlozi koji su izvjesniji od propozicija koje obrazlažu.” (Pritchard, 2005, 197)

U tu svrhu važno je ukazati na to da Wittgenstein povlači razliku između subjektivne i objektivne izvjesnosti. Razlika između subjektivne i objektivne izvjesnosti je razlika između onoga u čemu ne možemo napraviti grešku (onoga što je nužno) i onoga što je u kolokvijalnoj upotrebi onoga Ja znam vezano za uvjerenja kojima želimo uvjeriti druge. U tom prostoru Wittgenstein pokazuje da je slika znanja kao opravdanog vjerovanja problematična u kontekstu pitanja o izvjesnosti: drugim riječima, pitanje je da li se potraga za objektivnošću treba nastaviti u sferi opravdanja znanja koja je različita od zauzimanja ontološke pozicije u različitim konceptualnim shemama.

“Razlika između pojma znati i pojma izvjesno nije uopće od velikog značaja, osim u slučaju gdje Ja znam treba da znači: Ja ne mogu biti u krivu.” (Wittgenstein, 1970, 4)

Wittgenstein želi pokazati da na ovaj način razumljena kompatibilnost izvjesnosti i znanja nije put u pravu izvjesnost koja ne bi bila subjektivno utemeljena i koja bi omogućila da se odmaknemo i prevladamo svaki skeptički narativ tako što bismo pokazali da se on uvijek može vezati za subjektivnu koncepciju izvjesnosti. Možemo se složiti s interpretativnom tezom po kojoj je “jedina objektivna izvjesnost, koja bi se kategorijalno razlikovala od znanja, izvjesnost koja ne bi ovisila o opravdanju...” (Moyal-Sharrock, 2005, 77). U sklopu ovih zaključaka, Wittgenstein će pružiti svoj kritički otklon od skepticizma i učiniti jedan epistemološki okret koji njegove teze čini jedinstvenim i teorijski suvremenim.

3.0. O ograničenju skepticizma

Tradicionalni napad na skepticizam je utemeljen na samom početku epistemološkog okreta u racionalističkoj misli: tako znamo da je kartezijanski subjekt introspektivno svjestan svojih kognitivnih sadržaja i to mu je neposredna evidencija njihove izvjesnosti. Ti sadržaji reprezentiraju vanjski svijet i svaki skeptički prigovor je završavao u relativizaciji ili odbacivanju tog subjektu imanentnog sadržaja.

Vidjeli smo da Wittgensteinova pozicija slijedi temeljnu ideju Mooreove misli: epistemološke analize imaju zadatak da pokažu da je skepticizam neodrživ i da je moguće dokazati izvjesnost znanja. Wittgenstein će Moorea posmatrati upravo kao nastavljača onih konceptualnih grešaka koje omogućavaju da skepticizam opstane i zadrži se kao epistemološka alternativa: to je Mooreovo vezanje za ideju opravdanja koje je univerzalno i koje se treba suprotstaviti svakom skeptičkom prigovoru bez svijesti o kontekstualnom važenju takve argumentacije. Sada želimo pokazati kako to Wittgenstein odbacuje ovo stanovište i na kojim osnovama dokazuje da skepticizam u sebi sadrži protivrječnosti koje ga diskvalificiraju kao plauzibilno epistemološko stanovište.

Prva Wittgensteinova intencija je da pokaže da je svako skeptičko filozofiranje određeno spram koordinata u kojima se može smisleno negirati izvjesnost samog saznanja: nijedna skeptička formula ne može dje-

lovati izvan ovih koordinata. Ovaj sistemski koherentizam predstavlja normativnu stranu racionalnog postupanja svakog metanarativa kakav je i skepticizam i to predstavlja svojevrsan paradoks: nije moguće pokazati kakve bi to zakonitosti omogućile prevazilaženja ovog paradoksa. Drugi riječima, Wittgenstein posmatra skepticizam kroz prizmu njegovog testiranja epistemoloških pozicija kao različitih sistema čiji je i sam (skepticiizam) neodvojivi dio: skeptičko provjeravanje različitih aspekata određene teorije znanja, od njene (teorija) hipoteze, strukture argumentacije, logičke derivacije njenih postulata itd. jeste ovisno o mogućnosti da se ona pokaže kao neodrživa u odnosu na određene principe.

“Sve testiranje, svako potvrđivanje i poricanje hipoteze se odvija već unutar sistema. I ovaj sistem nije više ili manje arbitrarna i upitna početna tačka svih naših argumenata: ne, on pripada suštini onoga što zovemo neki argument.” (Wittgenstein, 1970, 12)

Ne postoji neka dublja metafizika iz koje treba tumačiti skeptičko filozofiranje: potrebno je ostati u okvirima jezičke prakse i odbaciti svako insistiranje na nekom globalnom opravdanju za eliminaciju skepticima.

Ono što jeste primarna zadaća antiskeptičkog filozofiranja sastoji se u ovome: Wittgenstein želi učiniti eksplicitnim ovu dogmatsku dimenziju skepticizma po kojoj uvjerenja i odnose između njih, kao i njihovu primjenu u iskustvu možemo testirati univerzalno u svakom mogućem kontekstu.

“Ko želi sumnjati u sve, neće moći sumnjati u ništa. Igra sumnje pretpostavlja izvjesnost.” (Wittgenstein, 1970, 13)

Ovdje se želi istaći da je svaki čovjek kao pripadnik neke zajednice usvojio određena saznanja i sa njima određene sumnje i sve to pozadinski djeluje u različitim situacijama u kojima se praktično ispoljavaju naše epistemske dispozicije. Ove ontogenetski i sociogenetski razvijene strukture mogu biti više ili manje kompatibilne sa kontekstualnim normama i potrebna je stalna svijest o načinima njihovog prilagođavanja beskonačnom broju diskursa u kojima se možemo naći.

Ovakav odnos prema znanju i skeptičkim tezama vezan je za koncepciju jezika koja je izražena u Filozofskim istraživanjima. Wittgenstein je u Filozofskim istraživanjima odbacio mogućnost da se značenje jezičkih općenitosti posmatra izvan njihove upotrebe. Tako su toposi seman-

tičkog važenja jezičke igre koje su uvijek implicitno komunikativne prirode: uvijek se jezička igra odigrava u prisustvu (iako to nije eksplicitno pokazano) drugih aktera koji interpretiraju i evaluiraju različite čino ve upotrebe jezičkih partikula. Wittgenstein je i postulirao tezu o nemogućnosti privatnog jezika kao tezu koja treba da objasni normativni karakter socijalne pozadine koja modelira i na određeni način ograničava radikalni subjektivni semanticizam. U tom smislu je Wittgenstein svojom tezom o nemogućnosti postojanja privatnog jezika (privatne semantike) odbacio mogućnost da se govori o bilo kakvoj od društva nezavisnoj epistemskoj dispozicionalnosti. On na taj način pokazuje da je potrebno napraviti razliku između upotrebe neke jezičke općenitosti i eksplikacije znanja o toj upotrebi i “njegov argument pokušava pokazati da je nemoguće pružiti koherentan prikaz primjene znanja značenja riječi u nekom privatnom jeziku” (Kenny, 1966, 370).

Tako je svako negiranje izvjesnosti znanja u isto vrijeme prihvatanje kriterija koji se kao takvi ne mogu odbaciti ukoliko želimo da naš govor uopšte bude smislen i da se prihvati kao racionalno struktuirana argumentacija.

“Wittgensteinov argument protiv globalnog skepticizma – kao i većina njegovih argumenata protiv lokalnog skepticizma – naslanja se na njegovu tvrdnju o tome da bi skeptikova sumnja potkopala njegovo (skeptik) razumijevanje značenja upravo onih riječi koje koristi da izrazi tu sumnju. Zadovoljavanje naših svakodnevnih kriterija za primjenu pojmova jeste upravo ono što utvrđuje značenje tih pojmova. No, ne možemo prihvatiti ove kriterije kao ono što utvrđuje značenje onoga što govorimo, a da istovremeno odbijamo da oni ikada utvrde svoju istinitost.” (Rudd, 2005, 147)

Ono što se vidi iz ovakvih stavova može se sumirati na naredni način: postoji neka vrsta socijalne normativne arhitekture koja se uvijek nalazi u pozadini praksi. Ona postaju određena vrsta epistemoloških ograničenja za svaku vrstu govora o mogućnosti znanja i predstavljaju jedini okvir unutar kojeg je moguće o njemu uopšte govoriti.

“Wittgenstein nam daje novi način razmišljanja o normativnosti i nužnosti “pravilima vođenih” praksi. Oba ova svojstva u sebe uključuju zajednicu. Normativnost pravila je utemeljena u dogovoru koji zajednica vremenom postiže; ograničenja ili nužnost

pravila je utemeljena u formiranju druge prirode, one koja se postiže kroz proces akulturacije.” (Williams, 1999, 168–169)

Drugim riječima, Wittgenstein ne prihvata mogućnost da je moguće na neki način koji nema socijalne korijene eksplicirati norme. To je zbog činjenice da navedeni normativni pojmovi imaju smisla samo u kontekstu šireg društvenog slaganja oko prirode komunikativne igre koja je uvijek igra pružanja razloga i traženja od drugog da pruži razloge za određeno jezičko ponašanje. I tako Wittgenstein zaokružuje svoju kritiku skepticizma: on želi pokazati da je centralni zadatak njegovog pristupa znanju naslonjen na perspektivu praktičnog verbalnog ponašanja govornika nekog jezika.

Ono što se postavlja kao pitanje jeste: kako je moguće na ovoj platformi pružiti jednu pozitivnu teoriju znanja koja pokazuje da je izvjesno i objektivno znanje moguće, a da u isto vrijeme odbacimo sve one zamke koje su prisutne u tradicionalnim stanovištima? U tu svrhu u daljem tekstu je eksplicirana Wittgensteinova postavka koja se približava kontekstualističkom modelu znanju.

4.0. Izvjesnost znanja u mrežama epistemskih igara

Odbacivanje skepticizma i pozitivan odgovor na pitanje o izvjesnosti znanja otvara pitanje o prirodi i karakteru strukture znanja u Wittgensteinovom epistemološkom modelu. Da li se ovaj model zbog otklona prema skepticizmu može tretirati kao fundacionalistički pristup znanju? Ukoliko ne, kakvu karakterizaciju Wittgensteinove pozicija možemo dati? Odgovor na ovo pitanje pokušao je dati Williams u opsežnim istraživanjima Wittgensteinove misli. Ovdje ćemo ukratko izložiti neke pozitivne aspekte njegovog učenja.

S ciljem da pozicionira Wittgensteinovu epistemološku misao, Williams je krenuo zaobilaznim putem: Williams je prvo identifikovao one teorijske aspekte koji su karakteristični za fundacionalističku epistemologiju i ukazao na činjenicu da se Wittgensteinova epistemologija ne odlikuje niti jednom od njih.

“Identificirao sam četiri stvari koje odlikuju tradicionalnu ideju temelja znanja: univerzalnost, odredivost, autonomiju i racionalnu adekvatnost. No, prema Wittgensteinu, ono što je izvjesno ne

mora biti univerzalno, ne čini teorijski podatnu klasu sudova i ne konstituiraju autonomni sloj uvjerenja. Konačno, kad imamo sudove koji pripadaju nekom zajedničkom okviru – sumnja u njih bi ugrozila samu mogućnost suđenja – nema razloga da pretpostavimo da oni nude, čak i u načelu, osnovu za racionalno (kada racionalno izjednačimo sa argumentativno) rješavanje svih sporova.” (Williams, 2005, 57)

Nepostojanje univerzalnih autonomnih uvjerenja koja su transkontekstualna su ključni aspekt kada govorimo o prirodi naših uvjerenja: to je ono što ne nalazimo u Wittgensteinovom stanovištu. U odnosu na ovo, Williams razvija tezu koju smatramo plauzibilnom: u odnosu na karakterizaciju Wittgensteinove epistemološke pozicije možemo govoriti o određenoj vrsti kontekstualizma koji se naznačuju na brojnim mjestima u O izvjesnosti.

Jasno je da “iščezavanje” prestabiliranih entiteta (fenomenoloških i konceptualnih) omogućavaju čitanje Wittgensteina u optici u kojoj to čini Williams.

“Jasno je da, bez prirodnih epistemoloških vrsta, stalno fundacionalističko podcrtavanje struktura epistemoloških relacija otpada. Iz ovoga vidimo da je lijek za fundacionalizam, za epistemološki realizam općenito, kontekstualistički pristup opravdanju. Prihvatiti kontekstualizam ne znači samo smatrati da je epistemski status određene propozicije sklon promjeni u skladu sa situacionim, disciplinarnim ili drugim kontekstualno varijabilnim faktorima: to znači smatrati da određena propozicija, nezavisno od svih ovakvih utjecaja, nema nikakav epistemski status. Ne postoje nikakve činjenice koje određuju koju vrstu opravdanja ona dopušta ili zahtijeva.” (Williams, 1995, 119)

U O izvjesnosti nalazimo nekoliko mjesta koja potkrepljuju Williamsove teze. Tu se govori o propozicijama koje ne mogu biti podložne nikakvoj sumnji. U spisu je to (metaforički) iskazano ovako:

“To znači reći da pitanja koja postavljamo i naše sumnje zavise od činjenice da su neke propozicije izuzete od sumnje, da su kao šarke na kojima se sve druge okreću. To znači reći da logici našeg znanstvenog istraživanja pripada to da neke stvari zaista nisu po-

dložne sumnji... Ukoliko želimo da se vrata otvaraju, šarke moraju ostati nepomične.” (Wittgenstein, 1970, 29)

Kontekstualizam je ovdje evidentan kroz stalno Wittgensteinovo insistiranje na izražavanju uvjerenja kroz inferencijalnu artikulaciju držanja tog uvjerenja istinitim u određenoj situaciji koje je uvijek jedinstveni integral različitih faktora što su joj imanentni. No, naglašavamo ponovo da to ne znači tradicionalni pristup znanju putem opravdanja koje ima svojstvo univerzalnosti: Wittgenstein se uvijek oslanja na praksu koja je jedini topos koji je epistemski relevantan.

Wittgenstein se, dakle, okreće ka jezičkoj praksi u kojoj su postavljena temeljna uvjerenja kao šarke: to su one propozicije kojima se obavezujemo i koje stoje u osnovi svakog subjektivnog opravdanja. Mislimo da je opravdano tvrditi da je ovo jedna posebna vrsta mekog fundacionalizma koji je različit od tradicionalnih fundacionalističkih zahtjeva za transcendentnim i kontekstno-nezavisnim istinama koje stoje u temelju svih epistemskih igara. To je ideja bazičnih propozicija koja djeluju kao šarke (hinges): ono što je specifično za ovakvu vrstu opravdanja jeste ideja da ove propozicije nisu univerzalne i da se mogu podešavati u odnosu na situacione faktore. Pitanje o njihovoj izvjesnosti je tako pitanje o iskustveno-situacionim transcendentalijama (jednom vrstom onoga što se naziva apriori na osnovu iskustva) koje imaju svoja pravila: ova pravila su uvijek jedna suma logičkih, semantičkih, sintaktičkih i drugih strukturalnih zahtjeva koji se podešavaju u skladu sa pragmatičkim karakteristikama konteksta u kojem se upotrebljavaju.

U tom smislu jeste zanimljivo da Wittgenstein ove zahtjeve postulira kao dispozicionalne okvire za različite epistemske igre i da ih postavlja u jednom gotovo transcendentalnom vokabularu. No, da se držimo ove kantijanske matrice, ove transcendentalije nisu ništa drugo osim pragmatički postulirane norme epistemskog činjenja koje imaju značenje metodskih okvira kognitivne procesualnosti nego uvjerenja koja su nepobitna i svevažea. Na taj način se pravi radikalniji odmak od propozicionalno utemeljene izvjesnosti ka onoj koja normira diskurzivne i jezičke prakse i koja je u osnovi ekspresivno razumljene racionalnosti.

“No, poruka djela O izvjesnosti je da znanje ne mora biti u osnovi znanja. Podrška znanju nisu neke ustrojene opravdane propozicije koje mogu biti dovedene u sumnju određenim zahtijevanim opravdanjem, već su to pragmatičke izvjesnosti koje mogu biti

verbalno izložene za heurističke svrhe i čija konceptualna analiza otkriva njihovu funkciju neobrazloženih gramatičkih pravila. Tako naša temeljna uvjerenja stoje u odnosu na naša netemeljna uvjerenja ne kao što propozicionalna uvjerenja stoje u odnosu na druga propozicionalna uvjerenja, već kao što gramatička pravila stoje u odnosu spram propozicionalnih uvjerenja. U tome leži odsustvo i beskorisnost inferiranja i propozicionalnosti.” (Moyal-Sharrock, 2004, 10)

Na ovaj način otvara se pitanje drugačijeg razumijevanja objektivnosti znanja. U tom kontekstu intersubjektivno prihvatljiva činjenica u jednoj epistemskoj igri (jezičkoj igri u jednom epistemskom kontekstu) je gotovo uvijek sinonim za ono što je objektivno u epistemološkom smislu. Drugim riječima, epistemologija fokusirana na neki jaki i od društvenih struktura i procesa izolovani subjekt treba biti napuštena, što omogućava da se formulira jedna nova pozicija: intersubjektivnost je jedini okvir za istraživanje i razumijevanje objektivnosti znanja. Objektivnost nije vezana za koncept reprezentacije: antireprezentacionalizam o kojem ovdje govorimo okrenut je interpretativnoj evaluaciji i legitimaciji različitih praksi koje se drže za epistemski relevantne. Svaka jezička izvedba mora imati interpersonalnu verifikaciju da bi mogla biti okarakterizirana kao znanje. Navedena interpersonalna verifikabilnost znači okret ka praktičnim ciljevima koji se postižu u komunikativnim situacijama i jeste plauzibilna alternativa esencijalističkim zahtjevima tradicionalne epistemologije. Učesnici komunikacije uvijek iznova moraju reflektirati o sadržajima, ciljevima i svrhama koje trebaju i žele postići i koje se ne mogu odrediti iz neke udaljene i van svakog konteksta referentne tačke. Stalna igra traženja konsenzusa jeste ono što nam preostaje u tom lutanju i traženju smisla i što se kao jezikom i razumom obdarena biće možemo nadati da ćemo češće i kvalitetnije postići. Ako to izrazimo epistemološkom koncepcijom subjektiviteta, onda možemo reći da se ovaj subjektivitet koji se karakterizira komunikativnim razumom opire bilo kakvoj ideja čuvanja neke internalne istine i reflektira o sebi kao o intergrativnom dijelu veće cjeline u kojoj uvijek iznova provjerava validnost vlastitih i tuđih uvjerenja i stavova.

5.0 Zaključak

Polazeći od analize Mooreovih postavki o znanju i kritičkog propitivanja njegovih temeljnih epistemoloških postavki, Wittgenstein je otvorio pitanje o prirodi i strukturi znanja kroz pitanje o načinu karakterizacije pojmova znanja i izvjesnosti. Naslanjajući se na razumijevanje jezičke prakse i na koncept jezičkih igara iz Filozofskih istraživanja, Wittgenstein u *O izvjesnosti* tematizira tradicionalne epistemološke probleme vezana za objektivnost znanja kroz konceptualno povezivanje termina znanje i izvjesnost i dokazivanje da postoji potreba njihove demarkacije na drugim osnovama od onih na koje se oslanja Moore. Wittgenstein želi pokazati da je pitanje o znanju koje je neovisno od konteksta (Ja znam je kontekstno relevantan iskaz i uvijek je razumljiv samo unutar koordinata triangulacije subjekt – jezički čin (epistemska reprezentacija) –mjesto činjenja) dio anahrone epistemologije koja u sebi nosi neku vrstu esencijalističkih težnji. U tom smislu u ovom radu je Wittgensteinovo učenje ispitano u kontekstu epistemološkog kontekstualizma u kojem je pitanje izvjesnosti znanja vezano za epistemske igre u kojima ima smisla govoriti o nekoj vrsti ograničenog ili mekog epistemološkog fundacionalizma koji uvažava sve navedene zahtjeve socijalno utemeljenog teoretiziranja o prirodi i strukturi znanja.

Iako u ovom radu Wittgensteinove ideje nisu posmatrane iz perspektive njihovog utjecaja na druge filozofijske probleme, potrebno je ukazati na sljedeće: ovako postavljene Wittgensteinove teze o znanju otvorile su prostor za okret ka jezičkim i diskurzivnim praksama kao topusu u kojem je jedino racionalno postaviti pitanje o subjektu saznanja. Tako je tradicionalni subjekt saznanja (koji je univerzalno shvaćen i ima perspektivu sveznajućeg entiteta) kontekstualiziran u koordinate šire društvene i jezičke zajednice gdje u intersubjektivnom kontekstu dnevno modelira svoje kognitivne sadržaje, istovremeno interpretirajući i druge aktere različitih epistemskih igara.

BIBLIOGRAFIJA

1. Kenny, A. (1966): *Cartesian Privacy*. U: Pitcher, G. (ur.) (1966): Wittgenstein. *The Philosophical Investigation*. Macmillan and Co LTD.
2. Moore, G. E. (2013): *Philosophical Papers*. Routledge.
3. Morawetz, T. (2005): *The Contexts of Knowing*. U: Moyal-Sharrock, D. i Brenner, W. H. (ur.) (2005): *Readings of Wittgenstein's On Certainty*. Palgrave Macmillan.
4. Moyal-Sharrock, D. (2004): *Understanding Wittgenstein's On Certainty*. Palgrave Macmillan.
5. Moyal-Sharrock, D. (2005): *Unravelling Certainty*. U: Moyal-Sharrock, D. i Brenner, W. H. (ur.) (2005): *Readings of Wittgenstein's On Certainty*. Palgrave Macmillan.
6. Pritchard, D. (2005): *Wittgenstein's On Certainty and Contemporary Anti-scepticism*. U: 7. Moyal-Sharrock, D. i Brenner, W. H. (ur.) (2005): *Readings of Wittgenstein's On Certainty*. Palgrave Macmillan.
8. Rudd, A. (2005): *Wittgenstein, Global Scepticism and the Primacy of Practice*. U: Moyal-Sharrock, D. i Brenner, W. H. (ur.) (2005): *Readings of Wittgenstein's On Certainty*. Palgrave Macmillan.
9. Stroll, A. (1994): *Moore and Wittgenstein on Certainty*. Oxford University Press.
10. Stroll, A. (2005): *Why On Certainty Matters*. U: Moyal-Sharrock, D. i Brenner, W. H. (ur.) (2005): *Readings of Wittgenstein's On Certainty*. Palgrave Macmillan.
11. Vitgenštajn, L. (1980): *Filosofska istraživanja (Philosophical Investigations)*. Nolit.
12. Williams, M. (2005): *Why Wittgenstein Isn't a Foundationalist*. U: Moyal-Sharrock, D. i Brenner, W. H. (ur.) (2005): *Readings of Wittgenstein's On Certainty*. Palgrave Macmillan.
13. Williams, M. (1999): *Wittgenstein, Mind and Meaning*. Routledge.
14. Williams, M. (1995): *Unnatural Doubts*. Princeton University Press.
15. Wittgenstein, L. (1970): *Über Gewißheit*. Suhrkamp Verlag.